

Ett fenomen i gränslandet

Skolans ansvar vid elektronisk mobbning

Av Cecilia Boweden och Louise Jannesson

Socialhögskolan

Lunds Universitet

Vt-12

Handledare: Lars B Ohlsson

Abstract

Authors: Cecilia Boweden and Louise Jannesson

Title: A Phenomenon in a borderland -The school's responsibility in case of cyber bullying
[translated title]

Supervisor: Lars B Ohlsson

Assessor: Ulrika Levander

Schools of today are facing more and more it-technology in teaching. Young people are using the technology both within school and at home because both parents and school staff give them access to it. All this implies a new arena for bullying, also called cyber bullying. The purpose of this study was to explore school staffs view of responsibility regarding cyber bullying, both during and after school time. We also examined how schools view their responsibility of preventing cyber bullying and how they relate to the students' right to privacy in their work against cyber bullying. We completed seven interviews with school staff in three different schools between grade five and nine to gather data for the study. The conclusion of the study implies that school staff had different opinions regarding the responsibility. Some of them suggested that it's the parent's responsibility when it happens outside school hours. Others said that it does not matter where it happens; everyone has a responsibility to deal with it. All school staff that we interviewed believed that they will act no matter what if an incident relating to cyber bullying comes to their attention. The school staff also revealed that the prevention of cyber bullying either do not exist or need improvement. Regarding students integrity some of them felt that it was important to have a lot of respect for student privacy, but others argued that it was important to do as much as possible to prevent cyber bullying.

Key words: Cyber bullying, School staff, Responsibility, Integrity.

Nyckelord: Elektronisk mobbning, Skolpersonal, Ansvar, Integritet.

Förord

Vi vill först och främst tacka våra informanter som trots deras fullspäckade scheman tog sig tid att hjälpa oss att genomföra denna undersökning. Det har varit mycket intressant att få samtala med dessa personer och få ta del av deras syn på elektronisk mobbning. Vi vill också tacka vår handledare Lars B Ohlsson. Till slut vill vi tacka varandra för ett bra och givande samarbete.

Maj 2012

Louise Jannesson och Cecilia Boweden

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Problemformulering.....	1
1.2 Syfte	2
1.3 Frågeställningar	2
1.4 Förförståelse.....	3
2 Bakgrund	3
2.1 Traditionell mobbning	3
2.2 Elektronisk mobbning.....	5
2.3 Skolans ansvar vid elektronisk mobbning	6
2.4 Lagar och regler i skolan	7
3 Tidigare forskning	8
3.1 Internationella och svenska studier.....	9
4 Teoretisk utgångspunkt	12
5 Metod	15
5.1 Val av metod.....	15
5.2 Urval och avgränsningar	16
5.3 Metodens förtjänster och brister	18
5.4 Tillförlitlighet.....	18
5.5 Genomförande och bearbetning av intervjuer	19
5.6 Arbetsfördelning	20
6 Etiska överväganden	20

7 Analys och empiri	21
7.1 Skolpersonals röst om elektronisk mobbning.....	21
7.1.2 Förekomst och målgrupp	21
7.1.3 Vågar eleven berätta?	23
7.2 Ansvar inom skolan som organisation.....	24
7.3 Vems är ansvaret när elektronisk mobbning sker efter skoldagens slut?.....	25
7.3.1 Konsekvenser och konflikter i skolan	25
7.3.2 Vilka bär huvudansvaret, föräldrarna eller skolan?.....	26
7.4 Skolans ansvar att utreda elektronisk mobbning	29
7.4.1 Resurser och tidspress	29
7.4.2 Hinder och möjligheter i processen att hantera elektronisk mobbning	30
7.5 Skolans sociala ansvar att förebygga elektronisk mobbning.....	32
7.6 Ansvar och Integritet	34
7.6.1 Att scanna av internet	34
7.6.2 Gränsen för elevernas privatliv.....	36
8 Avslutande diskussion	38
Litteraturförteckning	41
Bilaga 1	45
Bilaga 2	47

1 Inledning

I denna uppsats kommer vi att redogöra för skolpersonals syn på elektronisk mobbning. Vi kommer att fokusera på ansvarsfrågan där vi problematiserar deras tankar om hur långt ansvaret sträcker sig i deras arbete för att förebygga och förhindra elektronisk mobbning. Vi kommer också att diskutera integritetsdilemman som kan uppstå vid förebyggande arbete, till exempel kartläggning av ungdomars internetvanor. Vi har valt att definiera elektronisk mobbning i denna uppsats som den mobbning som sker via elektroniska resurser som mobiltelefoner och datorer.

1.1 Problemformulering

Teknikanvändningen har på senare tid ökat radikalt, mobiltelefoner och internet är nu en stor del av vår vardag. Den nya tekniken har också letat sig in i skolornas värld, något som medfört mycket positivt eftersom det kan öka elevernas samspel och förbättra samarbeten.

Forskningsstudier idag har visat att tillgången till datorer i klassrummen har positiva effekter för eleverna i alla läroämnen. Att skolorna valt att introducera datorer i klassrummen innebär inte bara positiva konsekvenser utan också problem som är viktiga att belysa. Elektronisk mobbning är ett av de problem som är viktigt att uppmärksamma, det vill säga att användandet av datorer och mobiltelefoner leder till att elever trakasserar varandra via dessa elektroniska resurser (Li 2007).

Mobbning kommer alltid att förkomma i olika former och uttryck så länge som vi kommunicerar med varandra. I och med den ständiga utvecklingen av ny teknik kan vi anta att nya elektroniska kommunikationsformer inte kommer avta utan snarare tvärt om, bli fler och fler. De vuxna som har erfarenhet och kunskap om hur barn och unga kommunicerar elektroniskt har lättare att hantera de problem som uppstår jämfört med de vuxna med mindre kunskap. Kunskapen hos vuxna så som föräldrar och lärare är därför betydande för att ta del av ungdomarnas liv på internet (Gunnarsson & Linde 2006). Det är också viktigt att se kopplingen mellan elektronisk mobbning och den som sker utanför datorns värld. Att kränka varandra via elektroniska resurser är bara en ny arena för mobbning och därmed är det viktigt att skolan inkluderar elektronisk

mobbning i sitt likabehandlingsarbete liksom antimobbningsarbete i övrigt (Engström 2008).

Att vara ung innebär att bryta vuxenvärldens regler och om skolan sätter upp regler och förbud kan det få motsatt effekt. Ungdomar måste få frihet från de vuxna, vilket är något de kan få på internet. Det leder också in på diskussionen om lärare och vuxna borde kontrollera och uppehålla sig i ungdomarnas sfär på internet. Det medför att den frihet ungdomarna har från vuxenvärlden delvis försvinner och de kan känna sig övervakade (Enochsson & Olin 2007).

Shariff (2008) beskriver problemet när elever utsätter varandra för elektronisk mobbning på fritiden. Eftersom det sker i hemmet så har egentligen inte skolan med det att göra även om det ofta är en förlängning av traditionell mobbning. Detta leder ofta till meningsskiljaktighet mellan föräldrar och skola vem som är ansvarig för att hindra och förebygga elektronisk mobbning bland elever. Vi är därför intresserade av hur skolpersonalen ser på fenomenet elektronisk mobbning. Dels har föräldrar ett ansvar för sina barn och det är deras uppgift att ansvara för deras välmående. Dels kan elektronisk mobbning vara en förlängning av det som redan sker i skolan eller att det får konsekvenser där, vilket betyder att skolpersonal har ett ansvar. I Sverige har alla elever skolplikt till nionde klass. Medför det att skolpersonal har ett extra stort ansvar för elevernas välmående? Upplever de att det är deras ansvar att förebygga elektronisk mobbning precis som mobbning i skolan eller anser de att deras ansvar slutar när skoldagen tar slut? Hur kan de arbeta förebyggande mot elektronisk mobbning? Har de rätten att kartlägga ungdomars liv på nätet eller är det integritetskränkande?

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att med kvalitativa intervjuer undersöka vilket ansvar skolpersonal anser sig ha i arbetet mot elektronisk mobbning.

1.3 Frågeställningar

– Hur långt anser skolpersonal att deras ansvar sträcker sig vid elektronisk mobbning under skoltid och efter skoldagens slut?

- Vad anser skolpersonal att de har för ansvar för att förebygga och utreda elektronisk mobbning?
- Hur ställer sig skolpersonal till att kartlägga ungdomars aktivitet på nätet i förhållande till elevernas rätt till integritet?

1.4 Förförståelse

Vår förförståelse av elektronisk mobbning var huvudsakligen den bild som media förmedlat genom till exempel debattartiklar och det uppmärksammade fallet om Linnea i Bjärstad (Svenska Dagbladet 2010). Dessutom har vi själva sett exempel på elektronisk mobbning via till exempel Facebook och bloggar. Från vår egen skoltid har vi ingen erfarenhet av elektronisk mobbning men däremot har vi bevittnat annan mobbning. Vi hade uppfattningen att skolan enligt lag är skyldig att förbygga och stoppa mobbning, men vi hade inte kunskap om hur det ser ut vid elektronisk mobbning.

2 Bakgrund

I bakgrunden presenteras en beskrivning av traditionell mobbning då det kan vara svårt att förstå elektronisk mobbning utan att ha en insikt i hur sådan mobbning tar sig uttryck (Kowalski, Limber & Agatston 2008). Efter det följer ett avsnitt om elektronisk mobbning och sedan ett avsnitt om skolans ansvar vid elektronisk mobbning. Vi avslutar med en genomgång av aktuella lagar och styrdokument som skolan ska följa angående kränkande behandling bland eleverna.

2.1 Traditionell mobbning

Mobbning har använts som begrepp sedan Peter-Paul Heineman yttrade det i en artikel 1969. Det har sitt ursprung i ordet mobb som klargör att det är gruppdyamik det handlar om och inte enstaka personer. Det är inte endast de som mobbar eller blir utsatta för mobbning utan det finns

ofta en grupp i deras närhet som direkt eller indirekt också är en del av mobbningen. De individer som ingår indirekt är en del av mobbningen och kan i många fall själva vara rädda för att bli utsatta och vågar därför inte stå upp mot mobbaren (Gunnarsson & Linde 2006).

Forskaren Olweus som redan under 1980-talet formulerade en definition på mobbning, uttrycker sig på följande sätt "En elev blir mobbad när han eller hon upprepade gånger eller under en viss tid utsätts för negativa handlingar från en eller flera andra elever" (Olweus 2007 s, 57). Negativa handlingar är när en person med avsikt för att kränka eller att såra en annan person använder sig av verbala eller fysiska handlingar för att tillfoga en annan individ skada. Detta kan ske genom knuffar, slag kränkande ord, utfrysning och så vidare (Olweus 2007). Eriksson et al. (2002) hänvisar till Olweus som menar att det alltid finns en stor risk att mobbning uppstår när människor samlas i grupp, vilket dagligen sker i skolan. I en mobbningsrelation finns en förskjutning av maktbalansen till fördel för mobbaren. Att mobbaren besitter en kontroll över sitt offer är det som skiljer en mobbningsrelation mot till exempel andra aggressiva relationer. Mobbaren har ofta en konfliktfylld relation till sina föräldrar som präglas av fientlighet. Denne har varit oförmögen att ta kontroll över situationen i den relationen, men kan senare göra det i genom mobbning. För att förstå vidden av sina handlingar måste mobbaren minska sin kontroll och förstå sina egna upprörda känslor. Till detta behövs vuxna till hjälp (Fors 1995).

Många unga som blir utsatta för mobbning känner att de inte vill berätta för de vuxna att de blivit utsatta. En förklaring till detta kan vara att de tror att de vuxna inte kan hjälpa dem att få ett slut på mobbningen. En annan förklaring kan vara att om de berättar det kan mobbningen bli ännu värre då mobbarna får reda på att de berättat. Skamkänslor är också en möjlig förklaring, de som bli utsatta känner skam för att berätta att de är mobbade. Det kan vara mycket svårt eftersom det kan kännas som en bekräftelse på att man inte duger (Lindberg 2007).

Det är komplicerat att mäta skillnaden på välbefinnandet hos de barn och unga som blir utsatta för mobbning eftersom det är svårt att veta hur de kände och mådde innan mobbningen började. Det är ändå rimligt att anta att de skador som uppstår hos de som blir mobbade under barndomen kan ge djupa sår och skador som påverkar de utsattas självbild och funktionsnivå svårt (Fors 2007). Man brukar särskilja det som kallas verbal mobbning och det som kallas fysisk mobbning. Lindberg (2007) beskriver att i en undersökning som är gjord av Davis SJ Hawker och Michael J

Boulton att verbal mobbning påverkar självbilden mer negativt än vid fysisk mobbning. När mobbningen slutat anser de som blivit utsatta att den verbala mobbningen är mer kränkande i efterhand. Orden finns fortfarande kvar i minnet som leder till ständig reflektion, om det kan finnas en grund i mobbarnas ord.

2.2 Elektronisk mobbning

Elektronisk mobbning kan definieras som en aggressiv och avsiktlig handling av en eller flera personer som utförs genom elektroniska resurser. Det ska ske upprepade gånger och under en längre tid mot ett offer som inte kan försvara sig (Smith et al. 2008). Elektronisk mobbning är den typ av mobbning som sker genom e-mail, på en webbsida, vid snabbmeddelande, i chatforum eller genom bild eller text som sänds via mobiltelefoner. Exempel på elektronisk mobbning kan vara att skicka fientliga mail, publicera falsk information om en person på en webbsida, skicka ut en digitalt omgjord sexuell bild av en person, skicka vidare mail eller sms med privat information från en person till andra eller att använda någons lösenord för att genom en webbsida skriva trakasserande saker till andra som om det var offret som gjorde det (Kowalski et al. 2008).

Det som skiljer elektronisk mobbning från annan mobbning är att den drabbade kan nås var som helst och får på så sätt ingen frizon där denne kan känna sig säker. Det som händer till exempel på nätet kan vara ständigt närvarande. I elektronisk mobbning kan det ingå spridning av bilder och dessa kan snabbt nå ut till ett stort antal personer. Även vid annan mobbning finns det personer som står vid sidan av och ser vad som händer, men vid elektronisk mobbning kan de vara hur många som helst. Dessutom kan det faktum att den utsatte och som mobbar inte fysiskt ser varandra leda till att mobbaren inte förstår att den faktiskt skadar den andre personen (Kowalski & Limber 2007).

Den anonymitet som är vanlig vid elektronisk mobbning leder till en osäkerhet för den utsatte då denna kan undra om den som utför mobbningen är någon som han eller hon känner eller någon helt annan. Personen kan också känna en osäkerhet om det är en hel grupp eller bara en person

som står bakom mobbningen. Det kan också vara lättare för de som ser på att delta i mobbningen, just på grund av att de upplever sig avskärmade från offret. När mobbarna inte ser personens känsloreaktion kan de gå längre än vad de hade gjort om det hade skett ansikte mot ansikte. Som nämnt ovan kan elektronisk mobbning förekomma dygnet runt och följa med offret hem, till skillnad mot många fall av traditionell mobbning som håller sig till skolan. Även om den utsatte stänger av datorn och telefonen kommer meddelande från mobbaren finnas där så fort dessa slås på igen. En vanlig och kan tyckas naturlig konsekvens av att blivit elektronisk mobbad är att föräldrarna ingriper och tar ifrån den utsatte dess dator och mobiltelefon, vilket kan vara en orsak till att denne inte berättar för sina föräldrar vad som pågår. Dessutom är ungdomarna ofta rädda att mobbningen ska bli värre om de berättar för någon vuxen (Kowalski et al. 2008).

Enochsson och Olin (2007) beskriver olika strategier som skolor använder sig av för att få den elektroniska mobbningen att upphöra. De beskriver en lärare som gick in på ett internet community och upptäckte där att en av hennes elever blev utsatt för kränkningar av ett antal användare. Andra skolor har valt att förbjuda eleverna från vissa användningsområden på datorerna och även förbjuda mobiltelefoner med kameror, för att förhindra att bilder tas som kan användas för mobbning. Enochsson och Olin anser att en öppen dialog med ungdomarna är viktig liksom att ta tillvara de möjligheter som ges till att vara uppdaterade om vad ungdomarna gör på internet utan att vara påträngande. Shariff (2008) beskriver också hur vuxna lätt kan stängas ute från ungdomarnas diskurs på grund av det nya språket som används i sms, MSN och på Facebook. Det är vanligt att man förkortar ord eller skriver allvarliga eller otrevliga ord och många vuxna är inte medvetna om vad förkortningarna eller orden betyder. Hon menar också att vuxna lätt kan vara naiva och tro att de kan kontrollera ungdomarnas cybervärld på samma sätt som de kontrollerar den verkliga världen.

2.3 Skolans ansvar vid elektronisk mobbning

Shariff (2008) beskriver ett exempel på ett känt fall som hände i Storbritannien 2005 där en flicka blev utsatt för vad som kallas för "Happy slapping". Det är en typ av elektronisk mobbning där en person utsätts för diverse slag där någon annan filmar och sedan lägger upp

filmen på internet för andras åskådning. Flickan blev utsatt för detta på väg hem från skolan och videon som förövarna lade upp på internet cirkulerade runt på skolan för andra att titta på. Talespersonen på skolan sa till BBC att detta var endast ett polisärende eftersom de hände utanför skoltid, det var alltså inte skolans ansvar (*ibid.*).

Det kan finnas olika åsikter vilket ansvar skolan har för elektronisk mobbning, speciellt när det sker efter skoltid. Enligt Beale och Hall (2007) har skolan ett ansvar för elektronisk mobbning då det sker till en stor del i skolan. Skolpersonal, elever och föräldrar ska gemensamt se till att eleverna upplever att skolan är en säker plats att gå till. Enligt dem är ett av de största problemen med elektronisk mobbning att det ofta förekommer efter skoltid och därför är det utanför skolpersonalens kontroll att göra något åt det jämfört med om det sker i skolan. Det är därför nödvändigt att personalen informerar föräldrarna så att de sedan kan kontrollera vad deras barn gör på nätet. Bhat (2008) skriver att enligt Shariff upplever skolpersonal att det är svårt att möta situationer där elever blir elektroniskt mobbade på grund av att det är en lucka i regelverket. Detta kan leda till dels att personalen blir handlingsförlamad och dels att eleverna inte vänder sig till dem med problem av denna typ. Skolan har ett ansvar eftersom effekten av elektronisk mobbning kommer att visa sig i skolan oberoende vart den började. Kowalski et al. (2008) menar istället att huvudansvaret för barn och ungdomars internetanvändande ligger hos föräldrarna, men eftersom skolan har blivit mer teknologisk ska lärarna lära ut vad som är lämpligt beteende på internet till sina elever.

2.4 Lagar och regler i skolan

År 2006 kom en ny lag i Sverige för att förbättra skolornas arbete mot mobbning (SFS 2010:800). Lagen var ett förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling. I och med den nya lagen måste nu varje skolverksamhet ha en likabehandlings plan och utreda om de misstänker att mobbning förekommer på verksamheten. (Gill & Lindström 2007) Enligt skollag (2010:800) kapitel 6 paragraf 10 gäller följande:

En lärare, förskollärare eller annan personal som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med

verksamheten är skyldig att anmäla detta till förskolechefen eller rektorn. En förskolechef eller rektor som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är skyldig att anmäla detta till huvudmannen. Huvudmannen är skyldig att skyndsamt utreda omständigheterna kring de uppgivna kränkningarna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden /.../ (Sveriges riksdag 2010).

Kapitel 6 paragraf 8 i samma lag säger:

Huvudmannen ska se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som avses att påbörjas eller genomföras under det kommande året. En redogörelse för hur de planerade åtgärderna har genomförts ska tas in i efterföljande års plan (Sveriges riksdag 2010)

På skolverkets hemsida finns de läroplanerna för de olika skolverksamheterna. De är förordningar som ges ut av regeringen och innehåller skolan värdegrund, uppdrag, mål, riktlinjer och kursplaner (Skolverket 2011a). I Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 går det bland annat att läsa följande:

Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling (Skolverket 2011b).

3 Tidigare forskning

Det finns mycket forskning att tillgå om mobbning i skolmiljön. Forskningen om mobbning tog fart vid 1970-talets början, främst här i Skandinavien (Eriksson et al. 2002). Det finns även en uppsjö vetenskapliga studier som gjorts om fenomenet elektronisk mobbning, då främst på 2000-talet. Tyvärr så har vi inte hittat relevant forskning som behandlar ämnet skolans ansvar och

elektronisk mobbning, vi kommer därför att presentera olika forskningsstudier inriktat på traditionell mobbning och elektronisk mobbning i skolmiljön. Forskningsstudierna är placerade i kronologisk ordning.

En av världens främsta och första forskare inom mobbning heter Dan Olweus. Han gjorde den första vetenskapliga studien om mobbning i skolmiljön 1973. Studien gjordes i Solna i Stockholmsområdet där uppemot 1000 pojkar deltog i studien. Undersökningen redovisas i Olweus bok *Hackkycklingar och översittare* (Olweus 1973). Forskningen och arbetet mot mobbning fortsatte att utvecklas i Sverige och Norge och på 1980 talet hölls den första internationella interventionskampanjen mot mobbning (Smith & Brain 2000). Olweus forskning ledde snart fram till att han utformade ett åtgärdsprogram mot mobbning. Olweus menar att grunden till mobbningen inte egentligen finns i skolan utan istället beror det på ett aggressivt beteende hos mobbaren. Detta kan vara grundat på omgivningsfaktorer och uppväxtförhållanden, som till exempel föräldrarnas engagemang i barnet och uppfostringsmetod (Eriksson et al. 2002).

3.1 Internationella och svenska studier

En studie som genomfördes 2005 med 432 studenter på en Kanadensisk skola årskurs i 7-9 visade att 69 procent hade hört om incidenter där någon blivit kränkt via elektronisk kommunikation 21 procent hade blivit kränkta flera gånger. Omkring 3 procent erkände att de hade deltagit i elektronisk mobbning. De som blivit utsatta för kränkningarna rapporterade negativa konsekvenser som ilska, ledsamhet, rädsla som skulle kunna påverka deras koncentration och resultat i skolan (Beran & Li 2005).

Kowalski och Limber (2007) presenterar sin undersökning som utfördes med 3 767 elever i "middle school" i USA där åldrarna 11-14 år var representerade. Denna visade att 11 procent av dessa hade blivit elektronisk mobbade minst en gång de senaste månaderna och 4 procent hade elektroniskt mobbat någon annat minst en gång de senaste månaderna. 7 procent hade både blivit mobbade och mobbat någon annan. Hälften av alla som uppgav att de blivit mobbade på elektronisk väg visste vem personen som mobbat dem var. Resultatet visade en ojämn könsfördelning där tjejerna hade en större förekomst när det handlade om att vara mobbade samt

att både var mobbade samtidigt som de mobbade andra. De som gick i de lägre klasserna visade upp ett lägre antal som hade haft erfarenhet av elektronisk mobbning.

Li (2007) utförde en studie med 177 elever i årskurs i sju i Kanada där hon frågade eleverna om elektronisk mobbning i skolan. 54 procent av eleverna ansåg sig fallit offer för mobbning och ungefär en fjärdedel av dem hade också blivit elektroniskt mobbade. En på tre elever delgav att de mobbat en annan elev och 15 procent sa att de hade elektroniskt mobbat någon. Li diskuterade också frågan om hur långt skolorna går för att förhindra och förebygga elektronisk mobbning. Studien visade att 67 procent av eleverna ansåg att personalen på skolorna hade försökt förhindra elektronisk mobbning, men endast 34 procent av de elever som delgav att de blivit utsatta för elektronisk mobbning hade valt att berätta för någon vuxen. Majoriteten valde alltså att vara tysta och inte berätta. Studien beskrev också problemet med de elever som visste att någon i deras närhet blir mobbade men inte berättade det för någon vuxen på skolan. Li menar att en förklaring till detta kan vara att eleverna inte tror att det spelar någon roll om de berättar för att personalen på skolan inte försöker att stoppa elektronisk mobbningen ändå. Det gör att de känner sig rädda och maktlösa och därför inte rapporterar.

Slonje och Smith (2008) utförde en studie på 360 svenska elever från åldrarna 12-20, vilket motsvarar högstadium och gymnasium, för att undersöka graden och omfattningen av elektronisk mobbning. Det som undersöktes var sms, e-mail, telefonsamtal, bilder och inspelningar via kamera. Detta i förhållande till elevernas ålder, kön, påverkan, att berätta för någon annan och uppfattning när de vuxna blir medvetna om att elektronisk mobbning förekommer. Resultatet av studien visade att 11,7 procent av alla elever menade att de blivit elektroniskt mobbade antingen i eller utanför skolan. Studien visade också att 50 procent av de som blivit utsatta för mobbningen inte berättade för någon om det. 37,5 procent berättade för en vän, 8,9 procent berättade för en förälder och 5,4 procent berättade för någon annan i deras närhet. Det var ingen i studien som delgav att de berättade för en lärare om vad de blivit utsatta för. Det fanns också en signifikant förekomst av elektronisk mobbning i högstadieskolorna och det förekom mindre än i gymnasieskolorna. Det fanns inte en så stor skillnad mellan könen.

Smith et al. (2008) presenterar en undersökning utförd i Storbritannien som består av två studier.

Den första utfördes på 92 elever från 14 skolor med fokusgruppsintervjuer. I den andra deltog 533 elever från 5 skolor i en enkätundersökning och den var till för att få en större generaliserbarhet från den första studien samt att undersöka sambandet mellan elektronisk mobbning och allmän internetanvändning. Båda studierna visade att mobbning via teknik var mindre vanligt förekommande än annan mobbning och att elektronisk mobbning skedde främst utanför skolan. Den vanligaste formen var sms och telefonsamtal. Det fanns ett samband mellan att vara utsatt för elektronisk mobbning och användandet av internet och många av dem var även mobbade i den verkliga världen. Den första studien visade att av de som blivit elektroniskt mobbade hade 43,7 procent inte berättat det för någon. Hos de som hade berättat var det vanligast att säga det till en vän och sedan en förälder. Skolpersonal var däremot inte så vanligt att berätta för. Den andra studien visade att det var många fler av de som hade blivit mobbade som berättade för någon jämfört med de som blivit elektronisk mobbade.

Mishna, Saini och Solomon (2009) utförde en Kanadensisk studie där de undersökte barn och ungdomars synsätt på elektronisk mobbning. Många av deltagarna i studien berättade att mobbningen ofta sker hemma hos barnen i deras rum, där de förväntar sig vara trygga och detta kan vara särskilt stressande. Studenterna berättade också att elektronisk mobbning inte bara sker hemma utan även i skolan, trots att de är förbjudna att ha mobiltelefoner på under lektionerna. De händer att en del elever gick på toaletten eller gömde mobilen under bänken när de skickade sms. En elev ansåg att elektronisk mobbning ofta sker när en mobbare redan mobbar en annan elev men blivit påkommen av en lärare. Då fortsätter mobbningen med elektronisk mobbning eftersom den är lättare att dölja. De deltagande eleverna berättade också att de inte alltid berättade för någon vuxen om att de blivit elektroniskt mobbade för att mobbningen ofta sker efter skoltid och att de då ansåg att lärarna inte skulle göra något åt det. Andra deltagare ansåg att även om elektronisk mobbningen sker efter skoltid och utanför skolans område så skulle skolan hantera det.

Skolverket publicerade 2011 en utvärdering av metoder mot mobbning i 39 skolor i Sverige. Detta var på uppdrag från regeringen. Åtta stycken metoder utvärderades, nämligen Farstametoden, Friends, Lions Quest, Olweusprogrammet, SET – Social och emotionell träning, Skolkomet, Skolmedling samt Stegvis. Vid både den första och den sista enkätundersökningen

visade resultatet att 1 procent av de tillfrågade eleverna hade blivit nätmobbade. Detta var en låg siffra jämfört med andra sätt eleverna upplevt sig blir mobbade på, som till exempel hotad, knuffat eller utfrys (Skolverket 2011c).

4 Teoretisk utgångspunkt

I denna uppsats utgår vi från klassisk organisationsteori med tyngdpunkt på begreppet ansvar. Texter som vi kommer presentera här har författats av Mary Parker Follett och Chester Barnard. Dessutom kommer vi avstamp i Ulla Johanssons (1998) avhandling *Om ansvar - Ansvarsföreställningar och deras betydelse för den organisatoriska verkligheten*. Hon sammanfattar där Follett och Barnards skrifter om ansvar och reflekterar även själv över begreppet. Vi har valt dessa teoretiker på grund av att alla skriver om ansvar och eftersom ansvar som begrepp enligt Johansson (1998) var mer förekommande inom klassisk organisationsteori än i mer modern organisationsteori. Det finns naturligtvis mer sentida diskussioner kring ansvar men det är inte en lika självklar del som för flera tidigare forskare (*ibid.*).

Mary Parker Follett är en teoretiker som utvecklat en egen syn på ansvarsbegreppet inom organisationer. Hon menar att ansvaret inom en organisation är uppdelat mellan alla som verkar inom den. För henne är ansvar inte något som är hierarkiskt uppbyggt inom personalgruppen, alla har lika mycket ansvar. Ansvar enligt Follett handlar om att se till varje situation och inte följa diverse riktlinjer eller principer. Hon menar att inga situationer uppkommer på samma sätt igen och därmed blir ansvaret bundet till varje enskild situation för en person när denne ska ta ett beslut (Johansson 1998).

För Follett blir ansvar en fråga om att medvetet relatera sig till en omgivning som, liksom vi själva, ständigt förändras. Varje situation betraktas som unik, och att ta ansvar innebär att förhålla sig till den unika situationen, inte att följa allmänna principer (Johansson 1998 s, 75).

Enligt Folletts teori går makt och ansvar hand i hand i en organisation. Precis som ansvarsbegreppet så ser hon inte makten som personer i organisationen besitter som hierarkiskt grundad. Hon menar istället att ett sätt att se på makt är att det handlar om en gemensam kontroll hos personalen över olika situationer som uppstår inom organisationen. Detta till skillnad från att en person i organisationen har makt över någon annan. Hon menar att all personal har en delad makt och därmed ett gemensamt ansvar. Detta medför också att makt och ansvar inte är någonting en person kan ge bort till någon annan inom organisationen (Johansson 1998).

När det kommer till ansvar inom organisationer tilldelas ofta en person det formella ansvaret men detta ansvar är bara en illusion enligt Follett. Med det formella ansvaret syftar hon på den personen i organisationen som verkar ha det slutliga ansvaret när ett problem uppstår eller ett beslut fattas. Follett menar att det inte går att se på ansvar på det sättet, istället är det viktigare att se till processen och inte bara resultatet av problemet eller beslutet. En person kan inte ensam ha det slutliga ansvaret eftersom flera personer ofta är involverade i processen. Därmed har beslutet redan fattats eller handlingen redan utförts (Johansson 1998).

“The growth of a decision, the accumulation of responsibility, not the final step, is what we need most to study” (Follett 1941 s, 146).

Follett diskuterar också begreppet klander i organisationer, då hon menar att det inte går att klandra en person i organisationen när ansvarsprocessen fallerat, hon menar att uppmärksamheten ska riktas mot de organisatoriska processerna (Follett 1941). Follett diskuterar också relationen mellan lärare och elever där hon beskriver lärarens sociala ansvar för sina elever. Hon betonar där vikten av diskussioner i klassrummet som verktyg för att utveckla elevernas samspel mellan varandra (Follett 1970).

En annan röst inom ämnet är Chester Barnard vars ansvarssyn Johansson (1998) beskriver som starkt förknippad med moraliska principer. Enligt honom är en person ansvarfull om denna agerar utifrån vad denne anser är rätt. Det räcker alltså inte att prata om vad som borde vara rätt

eller anse sig ha rätt uppfattning, det viktiga är att varje person direkt handlar efter vad denne anser är rätt. Till skillnad från Follett så är Barnards ansvarsyn hierarkisk och han betonar ledarens ansvar i en organisation (*ibid.*). I sin bok *The function of the executive* skriver Barnard (2009) ett kapitel om ledarskap där han tar upp ansvarsaspekten. Enligt honom är det viktigt att personer inom en organisation följer sina egna privata moralnormer. Följer en person endast allmänt vedertagna samhällsnormer och principer kan denna person brista i sitt ansvarstagande. Han skriver vidare att "Kärnpunkten är att ansvar är en egenskap hos en individ genom vilken den moral som finns inom honom, oavsett vilken, kommer till uttryck i beteendet" (Barnard 2009 s, 269).

Vidare menar Barnard att personer inom en organisation ständigt stöter på problem av moralisk karaktär när beslut ska fattas och då behövs enligt honom en ledare. Ledarens roll blir att få personalen att känna att de har ett gemensamt mål, få dem till att ta egna beslut och att samverka med varandra. Samtidigt betonar han att ledarskap inte är den enda komponenten för att skapa ett samarbete mellan personalen i organisationen. All personal behöver bidra för att organisationen ska fungera väl. Barnards teori handlar mycket om ansvaret som ledaren i en organisation besitter och vi kommer se både på rektorns och skolpersonalens ansvar som ledare över eleverna senare i vår analys.

Barnard beskriver också att det kan uppkomma konflikter mellan olika personliga normer hos en individ vilket kan påverka dennes beslutstagande inom en organisation. Dessa normer kan vara olika starka, men om de är lika dominerande kan det bli en allvarlig konflikt för personen. Något som kan ske vid denna konflikt är att personen blir osäker och inte vågar ta ett beslut eller agera över huvudet taget.

Johansson (1998) skriver att hon efter arbetet med sin avhandling ser att det finns två typer av synsätt på ansvar där den ena är "principiella ansvarsparadigm" och den andra "det situationsbundna och kreativa ansvarstagandet". Den förstnämnda handlar om att ansvar är lika med att följa förutbestämda principer och den andra betyder istället att låta situationen bestämma vad som är rätt att göra.

Vi kommer fokusera på ansvarbegreppet och ansvarsföreställningar i vår analys utifrån hur

Follett och Barnard resonerar kring dessa. Vi kommer även föra diskussioner om ansvar kring de resultat som Johansson (1998) kommer fram till i sin avhandling. Denna teoretiska koppling har relevans eftersom vår uppsats syftar till att undersöka hur skolpersonal upplever sitt ansvar och hur de utövar detta ansvar i förhållande till den organisation de är verksamma i, alltså skolan. Därför passar en organisationsteori och vi har valt att fokusera på vad dessa teoretiker säger om ansvar vilket också är uppsatsens röda tråd. Dessa ansvarsbegrepp kommer appliceras på reflektioner om vilket ansvar skolpersonalen upplever sig ha angående elektronisk mobbning, hur de använder detta ansvar och hur långt ansvaret sträcker sig. Dessutom kommer ansvarsfördelningen jämföras mellan skolpersonal, föräldrar och även inom organisationen. De begreppen vi har hämtat från teoretikernas resonemang är ansvar, makt, formellt ansvar, klander, principer, normer och dessa kommer användas både på individ- och organisationsnivå. Vi är medvetna om att de resonemang som förs av de teoretiker som presenteras i detta avsnitt ibland kan bli normativa. Trots detta har vi valt att använda dessa och anser att de kan tillföra kunskap till vår analys.

5 Metod

5.1 Val av metod

Vi har valt göra en kvalitativ undersökning för att vi ville ha en personlig kontakt med informanterna och få en djupare inblick i problematiken kring elektronisk mobbning. Vi ville kunna ställa följdfrågor och även diskutera och reflektera över anonymiserande fall för att få en helhetsbild. Vi var intresserade av att få insyn i skolpersonalens upplevelser och syn på ansvar vid elektronisk mobbning. Vi ville fråga dem om deras tankar, känslor och åsikter om ämnet, inte hur ofta eller i vilken utsträckning de anser något. Kvalitativ metod har gett oss möjlighet att förklara slutsatser från vårt empiriska resultat så att det blir en förening mellan praktik och teori. Vikten har varit den förståelse av den sociala verkligheten och hur medverkande i undersökningen tolkar detta (Bryman 2011).

Vi har valt att använda intervjuer som metod för att få fram data, detta eftersom vi har utgått från att våra frågeställningar kan belysas genom att tala med olika professioner vid skolor.

”Utgångspunkten är med andra ord att språket under gynnsamma förutsättningar kan förmedla inre, mentala fenomen såsom känslor, tankar, kunskaper och upplevelser” (Ahrne & Svensson 2011). Som intervjuform har vi använt oss av semistrukturerade intervjuer. Vi har valt detta eftersom det har gett oss möjligheten att få ett bredare perspektiv på intervjupersonernas sociala verklighet och vad som är viktigt för dem (Bryman 2011). Innan vi gjorde våra intervjuer utvecklade vi en intervjumall (se bilaga 1) som vi utgick från i våra intervjuer, samtidigt som vi lämnade utrymme för att skapa nya frågor under intervjuens gång.

5.2 Urval och avgränsningar

Vi har utfört sju intervjuer på tre olika skolor runt om i Skåne. Vår utgångsplan var att genomföra intervjuer med nio personer men processen med insamling av materialet tog längre tid än vi trodde. Detta på grund av att skolorna hade ledigt över påsken och att två skolor senare valde att inte medverka. Därför bedömde vi att sju intervjuer var det vi hann med inom vår tidsram och dessa intervjuer gav oss också det materialet vi behövde för att besvara våra frågeställningar.

Vi har till en början gjort ett målstyrt urval och använt oss av olika kommuners hemsidor för att se vilka olika skolor som skulle vara ett passande alternativ. Våra kriterier har varit att skolorna skulle ha årskurser mellan fem och nio alternativ sju och nio. Våra valmöjligheter har begränsats på grund utav att vi endast var intresserade av högstadiet och inte en kombinerad grundskola med årskurs 0-9. Därefter har vi gjort ett slumpmässigt urval av kommuner och skolor. Vi har valt dessa årskurser eftersom vi anser att under högstadiet blir sociala medier en större del i barnens liv, jämfört om vi skulle gjort denna undersökning på en skola med yngre barn. Undersökning av endast en miljö kan leda till att faktorer på just det stället har en stor betydelse för resultatet. Genom att istället använda oss av fler liknande miljöer kan resultaten bli mer tillförlitliga om de stämmer överens. Därför har vi valt att fokusera på tre skolor istället för endast en. Hade vi istället valt en hade antagligen resultatet endast sagt något om hur denna skola

hanterar elektronisk mobbning, medan vi nu kan få en bredare bild av hur fler skolor arbetar (Ahrne och Svensson 2011).

Vi har intervjuat sju personer, en lärare, två kuratorer, en sjuksköterska, en skolpsykolog, en socionom och en fritidsledare. Av de sju informanterna var en person man och resten kvinnor. Vi har valt olika professioner för att få en helhetssyn över skolans ansvar för elektronisk mobbning istället för en professions del. Vi har även valt att inte intervjuva någon rektor på grund av vi ville intervjuva de personer som har mer kontakt med en större grupp av elever.

Vid intervjuer av mellan sex och åtta personer kommer man ifrån att en intervjupersons egna åsikter dominerar vid resultatet (Ahrne och Svensson 2011). Vi har också upplevt en *mättmad* under de sista intervjuerna, det vill säga att svaren på intervjufrågorna har känts välbekanta och informationen verkade inte längre speciellt ny (*ibid.*).

Vi har kontaktat skolorna genom telefonnummer på respektive kommuns hemsida. Först har vi kontaktat två kuratorer och en skolpsykolog på respektive skola för att förklara vårt syfte och fråga om de var intresserade. Vi bad dem även att tala med annan personal på skolan som var involverade i arbetet mot mobbning. Tim May (2001) hänvisar till Burgess (1990) som skriver om detta urval som kallas snöbollseffekten. Det betyder alltså att en eller några personer kan lämna ut namn på andra personer som kan vara behjälpliga som intervjupersoner. Det som vi har varit uppmärksamma på är att det finns en risk att den första personen tipsar om andra som finns i dennes närhet som delar liknande åsikter och värderingar vilket kan ge en snäv bild (*ibid.*). Vi har efter vår första kontakt med de tre skolorna skickat ut ett informationsblad (se bilaga 2) via e-mail till respektive skola. En av dessa skolor och ytterligare tre skolor har sedan tackat nej till att medverka. Efter det har vi kontaktat tre professioner på en annan skola som tackade ja och dessa blev våra sista intervjupersoner.

5.3 Metodens förtjänster och brister

Det är viktigt att reflektera över både vilka positiva och negativa sidor intervjuer kan ha (Tim May 2001). Vi menar att en fördel med att intervjua de olika professionella är att den metoden matchar våra frågeställningar och har hjälpt oss att belysa dessa på ett lyckat sätt. Med en kvalitativ metod har vi fått en djuplodad bild av vad våra intervjupersoner tänker kring de frågor vi undersökte. Semistrukturerade intervjuer är dessutom till viss del lättare att analysera än ostrukturerade eftersom svaren där mer liknar varandra (*ibid.*). En annan fördel med kvalitativa intervjuer är att vi har kunnat växla mellan förutbestämda och nya frågor, samt att vi har kunnat bestämma i vilken ordning intervjun har fortlöpt (Ahrne & Svensson 2011).

En risk med vår metod är att det aldrig går att säkerställa att det de intervjuade har sagt helt stämmer överens med vad och hur de egentligen gör i verkligheten. Det skulle därför ha varit en fördel att komplettera våra intervjuer med till exempel observationer (Ahrne & Svensson 2011). Dock är detta inget vi anser att vi har haft möjlighet att göra på grund av vår tidsram. Dessutom skulle det ha varit etiskt känsligt att observera när eleverna var närvarande. Något annat som vi har haft i åtanke är att intervjuarna oftast har en påverkan på intervjupersonerna jämfört med om data skulle samlas in med till exempel enkäter.

5.4 Tillförlitlighet

Validitet och reliabilitet i kvalitativ forskning skiljer sig från kvantitativ forskning på så sätt att det kan vara svårare att bevisa att dessa kriterier uppfylls. Bryman (2011) beskriver hur många forskare har diskuterat ifall dessa begrepp ens är relevanta i kvalitativ forskning. Vi har dock ändå valt att använda oss av dessa begrepp för att diskutera vår undersöknings tillförlitlighet. Validitet är ett kriterium som handlar om ifall undersökningen mäter det som den är avsedd att mäta (May, 2001). De slutsatser man kommer fram till i sin undersökning ska hänga ihop med varandra. Reliabilitet är ett kriterium som avser tillförlitlighet. Resultaten från en undersökning ska vara replikerbara, därmed ska undersökningen kunna genomföras på nytt och samma resultat

ska då kunna påvisas. Det har varit svårt att infria kriteriet med extern reliabilitet i vår undersökning eftersom vi har använt oss av en kvalitativ metod och en social miljö, och förutsättningar i denna inte är konstant. Det är svårt att replikera en kvalitativ undersökning och därmed svårt att uppfylla detta kriterium (Bryman 2011). Vi har genomfört vår undersökning på tre skolor i Sverige, vi kan därför inte generalisera resultaten då de inte motsvarar hela populationen utan endast de tre specifika skolorna. Vi har därför inte kunnat säkerställa kriteriet extern validitet (*ibid.*).

Eftersom vi är två som har gjort undersökningen var det av vikt att vi innan undersökningen var överens om hur vi skulle tolka det vi hört, detta enligt intern reliabilitet. Det var också viktigt att det fanns en god överensstämmelse mellan undersökningens observationer och den teori som vi har valt att arbeta efter. Man ska kunna säkerställa att teoretiska begrepp och ens empiri överensstämmer enligt kriteriet intern validitet (Bryman 2011). För att uppnå kriteriet för transparens vilket har stor betydelse för att en studie ska bli trovärdig innehåller vår studie en beskrivning av processen för hur metoder har valts och brister i dessa. Detta för att det sen ska finnas utrymme att kritisera och värdera undersökningen (Ahrne och Svensson 2011). Vi har också under våra intervjuer spelat in alla samtal och sedan tillsammans transkriberat intervjuerna. Detta gjordes för att höja tillförlitligheten i undersökningen, då vi inte har missat något som våra intervjupersoner berättar jämfört om vi endast antecknat (Jönson 2010).

Denna studie hade gynnats av att informanternas professioner skrivits ut i analysen men detta var inte möjligt på grund av sekretess skäl. Vi är medvetna om att detta kan hämma resultatet något.

5.5 Genomförande och bearbetning av intervjuer

Innan genomförandet av våra intervjuer har vi skapat en intervjumall med frågor indelade i teman som motsvarade vårt syfte och frågeställningar med undersökningen. (Se bilaga 1). Vi var båda med under samtliga intervjuer, men vi bestämde innan genomförandet att vi skulle turas om att vara ansvariga för intervjun. Den som var ansvarig skulle se till att frågorna på intervjumallen

blev besvarade och den andra personen var istället ansvarig för att ställa följdfrågor. Varje intervju pågick mellan 50-65 minuter. Vi har under intervjuerna spelat in dessa med hjälp av våra telefoner. Vi har efter det transkriberat intervjuerna ordagrant men tog ej med pauser, harklingar eller liknande. Därefter har vi kodat de transkriberade intervjuerna efter åtta teman. Sen har vi tagit varje tema och skrivit in det materialet till analysen och även där delade vi in det i olika rubriker under varje tema. I några av citaten har vi tagit bort ord som upprepats för att underlätta läsning.

5.6 Arbetsfördelning

Vi har skrivit alla avsnitten i uppsatsen tillsammans. Vi delade upp litteraturen till metod, tidigare forskning och teorin mellan oss och läste en del var. Alla intervjuer har vi gjort tillsammans, även om vi hade huvudansvaret för några var. Vi har transkriberat och kodat hälften var av intervjumaterialet.

6 Etiska överväganden

Vi har i vårt tillvägagångssätt utgått från de fyra huvudkrav som Vetenskapsrådet (1990) presenterar i sin text *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* och som också som Bryman (2011) nämner. Dessa fyra krav är informationskravet, samtycktekravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapliga rådet 1990). I vår analys har namnet på städerna, skolorna samt informatörerna anonymiserats enligt konfidentialitetskravet. Vi har informerat våra informatörer om vårt syfte med undersökningen och att deras deltagande är frivilligt. De uppgifter som vi har tillhandahållit genom vår undersökning kommer inte att användas i något annat syfte än vad vår undersökning avser enligt nyttjandekravet (Bryman 2011). Denna information har vi skickat ut via ett informationsblad till alla skolorna och innan vi genomförde intervjuerna gav vi även informationen om de fyra etiska kraven muntligt. För att säkerställa anonymiteten har vi valt att ge informanterna fiktiva namn i

vår analys. Vi har även valt att benämna alla informanter som kvinnor då vi endast intervjuade en man för att han ska förbli helt anonym. Vi har inte heller skrivit ut vilken profession informanterna har i vår analys, detta på grund av att informanterna på samma skola annars hade kunnat indirekt vetat vem som sagt vad. Vi är dock medvetna om att de personerna som arbetar på samma skola inte är helt anonyma för varandra eftersom varje skola har sitt unika sätt att arbeta mot mobbning. Därför skulle personalen på varje skola eventuellt kunna utläsa vilka de andra är.

7 Analys och empiri

Här presenteras undersökningens resultat från de sju intervjuer som genomförts med skolpersonal på tre skolor. Skolpersonalen har alla fått fiktiva namn vilka är Britt, Susanne, Mia, Linda, Stina, Sofia och Inger. Empirin från intervjuerna vävs sedan samman med teorin som består av klassisk organisationsteori med fokus på begreppet ansvar enligt Follett och Barnard samt Johanssons avhandling. Fokus i analysen ligger på hur skolpersonalen upplever sitt ansvar. Teman som kommer analyseras är hur ansvaret fördelas inom organisationen, vem som har ansvaret när elektronisk mobbning sker på fritid, vilket ansvar skolans har att utreda elektronisk mobbning samt skolans ansvar att arbeta förebyggande mot detta. Avslutningsvis förs en diskussion om hur skolpersonalen ser på elevernas integritet när det gäller deras arbete mot elektronisk mobbning. Analysen inleds med en genomgång av skolpersonalens syn på förekomst och målgrupp och huruvida de anser att eleverna vågar berätta när de blivit utsatta för elektronisk mobbning. Detta jämförs med den tidigare forskning som presenteras i kapitel tre.

7.1 Skolpersonals röst om elektronisk mobbning

7.1.2 Förekomst och målgrupp

Informanterna har olika tankar om hur vanligt förekommande elektronisk mobbning är. Enligt både Britt och Susanne har den elektroniska mobbningen minskat på deras skolor och Britt

berättar att det var mer ett problem för sex, sju år sedan. Mia och Linda menar istället att elektronisk mobbning är vanligare idag och Linda menar att det är mer spritt och har gått lägre ner i åldrarna. Stina anser att förekomsten har varit konstant de senaste åren men att hon inte märkte av det innan dess. Tre av informanterna säger att de tror att det förekommer mer elektronisk mobbning än vad skolpersonalen märker. Forskning som visar på förekomsten av elektronisk mobbning på svenska skolor är dels Skolverkets (2011) undersökning som visar att en procent av de eleverna upplevde att de hade blivit nätmobbade och dels Slonje och Smiths (2008) studie som visar att knappt tolv procent eleverna upplevt sig elektroniskt mobbade. Deras två undersökningar skiljer sig åt, vilket också är fallet hos informanterna som ger varierande svar på hur vanligt förekommande elektronisk mobbning är.

Både Stina och Britt menar att de märkt att elektronisk mobbning är vanligare bland tjejer på skolan än bland killar medan Linda berättar att det är tvärt om. Stina berättar att hon anser att tjejer blir kränkta som representant för ett kön och Mia märker också en skillnad på kränkningarna där killarna gör mer utfall om tjejers utseende.

Killarna har tydligare påhopp om tjejers utseende. Vi landar tillbaka på det igen på något sätt. Att det är mer legitimt, men de använder sig av att man är ful eller tjock eller finmig, fel kläder eller någonting och det sker inte lika mycket mot killarna upplever jag.
(Mia)

Kowalski och Limber (2007) studie visar också att tjejer var både de som utsatte och var utsatta för elektronisk mobbning medan Slonje och Smith (2008) däremot inte kunde påvisa någon speciell skillnad mellan könen. Samtliga informanter anser eller tror att elektronisk mobbning är mer förekommande bland yngre elever. Med yngre elever menar de dem som går i mellanstadiet upp till årskurs sju. Som anledning till att det sker mer där menar de att det handlar om att eleverna senare blir mer socialt slipade, utvecklar högre moral, och förstår mer konsekvenserna av vad de skriver. Linda tror att det kan bota i att dessa elever känner att de behöver vara äldre än vad de egentligen är. Exempel på forskning som stödjer detta är Slonje och Smith (2008) vars studie visar att elektronisk mobbning var vanligare bland högstadieungdomar än gymnasielever.

Däremot var elektronisk mobbning enligt Kowalski och Limbers (2007) undersökning inte lika vanlig bland yngre elever.

7.1.3 Vågar eleven berätta?

Flera av informanterna tror inte att eleverna berättar för skolpersonal om de utsätts för elektronisk mobbning. Britt menar att det finns ett mörkertal bland eleverna som inte vågar berätta och eftersom det händer på internet är det ingenting som de som skolpersonal ser eller hör.

Jag tycker att det finns en benägenhet att inte komma till vuxna så mycket idag som jag tyckte att det var för tio år sedan /.../ även om kompisar som man var orolig för. Där har det hänt någonting, det kan hända idag också men inte i samma uträkning. Idag håller man det nog mer, och jag också att det handlar om att man är rädd för att skvallra. Och jag vet inte om det handlar om det allmänna samhällsklimatet att göra när det finns många idag som inte vågar vittna. Jag vet inte om det finns en trend i det, jag känner ibland att det är svårare att få ut saker ur ungdomar idag. Därför att de tycker inte det är våran sak utan deras egen. (Britt)

Britt tänker också att eleverna ofta skyller på sig själva att de är mobbade och att de är rädda att genom att de berättar att mobbningen ska bli ännu större och värre för de har skvallrat. Mia för ett liknande resonemang och menar att vissa elever vågar berätta om de har blivit elektronisk mobbade, men som med all mobbning kan det finnas en rädsla att saker och ting kan förvärras. Sofia och Stina tror inte heller att skolpersonalen får reda på all elektronisk mobbning och Stina berättar att det ofta är den utsattes kompis som talar om för personalen vad som har hänt eftersom denne inte riskerar repressalier från mobbarna. Linda menar att eleverna brukar berätta saker för dem som har hänt på fritiden eftersom de förutsätter att skolpersonalen har ett ansvar då med.

Forskningen visar att elever ofta uppger att de inte vågar vända sig till skolpersonal när de blivit elektroniskt mobbade. I studier av Li (2007), Mishna, Saini och Solomon (2009), Slonje och

Smiths (2008) och Smith et al. (2008) visar resultatet att majoriteten av de som uppsats för elektronisk mobbning inte vågar berätta de för någon vuxen eller skolpersonal. Li (2007) studie visar att andra elever som märkt av mobbningen inte rapporterade om den eftersom de kände sig rädda och inte litade på att personalen kunde göra något åt problemet. Även Mishna, Saini och Solomon (2009) undersökning visar att eleverna inte berättat för skolpersonal eftersom mobbningen skett på fritiden och att de då inte trodde att lärarna skulle ta tag i det.

7.2 Ansvar inom skolan som organisation

Britt, Linda och Mia anser att det är rektorn som har det yttersta och formella ansvaret när det gäller mobbning. Linda berättar att all personal på skolan egentligen har ett ansvar över mobbning men att det ofta hamnar hos likabehandlingsgruppen. Mia menar att rektorn har ansvaret men att han sen kan ge mandat till övrig personal att arbeta med dessa frågor. Sofia beskriver rektorns roll som en viktig del i både det förebyggande arbetet samt för att uppmuntra resten av skolpersonalen att arbeta med det.

Jag tänker att rektorn har ett väldigt stort ansvar när det gäller både i form av att /.../ inspirera sin personal till att jobba med, se till att de har tillräcklig kompetens till att jobba med det men också /.../ för att forma miljön på skolan. (Sofia)

Sofia berättar att det inte har funnits någon som driver dessa frågor utifrån en övertygelse eller ett engagemang. Personalen är medveten om sina skyldigheter från lagtexten men ingen får dem att göra mer. Stina anser att det formella ansvaret för att hindra mobbning har rektorn eftersom denne är ytterst ansvarig för hela verksamheten. Samtidigt menar hon att alla har ett kollektivt och moraliskt ansvar på en skola för att se till att mobbningen upphör, vilket hon benämner som ett vuxenansvar.

Inger säger att hon önskar att ledningen skulle vara mer tydlig i vad som görs och att hon skulle få mer information om vad antimobbningsgruppen gör, så att alla är involverade i arbetsgången

och rutinerna. Hon skulle alltså behöva mer information för att sedan kunna gå vidare att agera utifrån eget ansvar.

De flesta av informanterna menar alltså det är rektorn som har det formella ansvaret men att mycket sedan läggs på personalen att hantera själva. De har alltså ett stort ansvar att agera när de upptäcker elektronisk mobbning. Detta resultat kan alltså visa på att skolan är en platt organisation där all personal har ett ansvar att agera. Skolan kan alltså ses som en sådan organisation som Follett beskriver där ansvaret inte är hierarkiskt uppdelat utan att all personal har ett ansvar att agera. Enligt henne är det av mindre betydelse att se till vem som har det formella ansvaret eftersom händelseutvecklingen inom en organisation alltid involverar flera personer (Johansson 1998). På så sätt kan informanternas svar tolkas som att de anser att även om rektorn har ett formellt ansvar har hela personalen ett stort ansvar i dessa frågor eftersom det är de som är med i processens gång och arbetar nära eleverna.

Barnard (2009) menar att personer inom en organisation ofta behöver ta moraliska beslut och att de då är av vikt att det finns en ledare som inspirerar till att ta personliga ställningstaganden. Informanternas svar visar att skolpersonalen är utlämnade att ta många beslut själva utan att rektorer har en alltför stor inverkan på hur de arbetar. Dessutom efterfrågade flera av dem både mer information och inspiration från rektorerna. Kanske kan detta tyda på att skolorna saknar den starka och inspirerande ledaren som Barnard menar att en organisation behöver för att personalen ska känna sig säkra och kapabla att vara beslutsfattare i moraliska frågor.

7.3 Vems är ansvaret när elektronisk mobbning sker efter skoldagens slut?

7.3.1 Konsekvenser och konflikter i skolan

Alla informanter är eniga om att skolan skall agera vid elektronisk mobbning även efter skoldagens slut. Dock skiljer sig åsikterna något åt gällande frågan om ansvaret. Även om några av informanterna menar att det är ett tydligt föräldraansvar om den elektroniska mobbningen

sker på elevens fritid så menar informanterna att det antingen får en konsekvens eller blir en konflikt i skolan vilket leder till att skolan måste agera och gå in och arbeta med den elektroniska mobbningen. Enligt Susanne blir skolan ofta den sammankallande länken mellan föräldrarna vid elektronisk mobbning. Även om det hänt på fritiden är det ofta i skolan som det uppdagas. Det är vanligt att det också blir konflikter i skolan efteråt och på så sätt är skolan tvungna att hantera det. Susanne anser att där går gränsen vid skolans ansvar. När det får en konsekvens för eleverna i skolan eller att de inte mår bra så har skolan ett ansvar att agera oavsett om det hänt under skoltid eller på fritiden. Även om skolan inte har det formella ansvaret för något som händer på fritiden så har de ett ansvar när det får en konsekvens i skolan. Britt tycker på samma sätt som Susanne att visar det sig som en konsekvens i skolan så har de ett ansvar att ta tag i det.

Jag tycker såhär att om det påverkar skolarbetet även om det hänt på fritiden om det fortsätter här. Att någon mår dåligt utav det så tycker jag ändå att skolan får gå in och jobba med det. (Susanne)

Mia påpekar också att det är ofta som det blir en konflikt i skolan efter att elektronisk mobbning inträffat på elevens fritid, och det är ännu en orsak för skolan att arbeta med det. ”Det är som man än vrider och vänder på det så landar alltid problemet tillbaka hos oss här”

Informanterna anser att när elektronisk mobbning får en konsekvens i skolan så har skolan ett ansvar att agera. Detta kan förstås genom det Johansson skriver om att en föreställning kring ansvar är att det är lika med att är observera, förebygga och undvika negativa konsekvenser för en situation eller en människa (Johansson 1998). När skolpersonalen upplever en negativ konsekvens i skolan till följd av elektronisk mobbning så anser de ha ett tydligt ansvar och de försöker då i möjligaste mån att gå in och arbeta med det.

7.3.2 Vilka bär huvudansvaret, föräldrarna eller skolan?

Mia tycker att föräldrarnas ansvar är stort oavsett om elektronisk mobbning skulle ske i skolan

eller hemma. Hon anser att det är föräldrarna som gett barnen tillgång till redskapen så som mobiltelefoner och datorer. Hon menar också att om den elektroniska mobbningen skulle ske på skolans datorer är det givetvis skolans ansvar. Hon anser dock att det ändå slutar med att de tar tag i det oavsett vem hon anser att ansvaret ligger hos.

Vi vill ju att de ska ha det bra i skolan och att alla elever ska ha det bra och att man ska ha en plats i klassen och det ska vara en miljö som gynnar lärandet, välmående och hälsan. Så det är klart vi måste ta itu med det. Vi kan ju inte blunda med ena ögat, det går ju inte. (Mia)

Även Linda menar att det är föräldrarna som har huvudansvaret när det kommer till elektronisk mobbning på fritiden. Hon betonar ändå att skolan skall agera och se till sitt ansvar även om det händer på fritiden, för om det leder till att eleverna får problem i skolan så ska skolan hantera det.

För även om det händer på fritiden och så går de på samma skola så fortsätter det när det är i skolan och att de inte mår bra av det. Då har man lite olika policy från olika skolor har jag förstått. Men jag ser att det är svårt att låter bli och ta i det när de ändå är här på dagarna. (Linda)

Sofia anser att det inte går att peka på vem som har ett huvudansvar vid elektronisk mobbning mellan skolan och föräldrarna. Hon menar att alla vuxna har ett ansvar att agera om barn far illa, och att vuxna måste samarbeta för att lösa det. Hon menar också att skolan kan ha svårt att veta vad som händer på barnens fritid och att det är omöjligt för skolan att ta ansvar för eleverna på helgerna. Om skolpersonalen får kännedom om en incident så är det deras skyldighet att hantera det och att involvera föräldrarna så att de är medvetna om vad som sker.

Jag kan inte riktigt se någon anledning till varför man inte skulle agera bara för att det var skrivit kvart i åtta på morgonen liksom. (Sofia)

Sofia tycker generellt att skolorna tar för lite ansvar när det gäller mobbning. Hon tycker att många vuxna tittar bort för att det är svårt att förhålla sig till, de vet inte hur de ska angripa det helt enkelt. Hon tycker också att skolan kan lära sig mer om att samarbeta med föräldrarna. Hon menar att skolan lätt kan gå i konfrontationsläge och att det brukar bli en diskussion om vems ansvar det är att lösa problemet istället för att samarbeta kring det. Detta är enligt Sofia inte relevant eftersom det är elevens välmående som ska vara i fokus och inte vem som bär ansvaret. På samma sätt resonerar Follett (1941) som menar att klander inte hör hemma i ansvarsprocessen. Det handlar inte om vems fel det är och det har inte en egentlig betydelse. Det viktiga är hur problemet kan lösas (Follett 1941).

Inger anser att skolan har ett moraliskt ansvar att arbeta med elektronisk mobbning även om det skulle förekomma på elevernas fritid. Behöver någon hjälp så ska skolpersonalen ta tag i det oavsett om det är ett föräldraansvar eller ej. För Stinas del har det ingen betydelse i ansvarsfrågan om den elektroniska mobbningen sker på fritiden eller i skolan. Hon anser att skolan ska hantera allt de får reda på. Liksom föräldrarna har ett ansvar för sina barn har skolan ett ansvar, det går aldrig att frånsäga sig det. Hon menar att det är en utbredd föreställning att den mobbning som sker på fritiden inte har med skolan att göra. Hon menar då att det finns en risk att skolpersonalen frånsäger sig ansvaret. Hon anser att allting bottnar i ett vuxenansvar där det inte går att skilja på ansvaret på fritiden eller i skolan, alla vuxna har ett ansvar.

Får jag reda på någonting eller någon far illa som jag får reda på, då är det ju skitsamma om det är på ett skollov eller vad det är. Det går liksom inte och byta skepnad på det sättet för det är en moralisk fråga, du kan aldrig hänga av dig moralen. (Stina)

I detta avsnitt kan det urskiljas ett mönster där informanterna ofta visar att de har dubbla åsikter kring ansvarsfrågan. Detta eftersom de både anser att de som skolpersonal har ett ansvar över

elektronisk mobbning men även att föräldrarna har ett ansvar. Dessa resultat kan förstås genom det resonemang som Barnard (2009) för angående att en person kan ha motsägelsefulla normer. Enligt detta synsätt skulle resultatet kunna visa att skolpersonalen upplever sig ha personliga normer som säger olika saker. Samtidigt som de tycker att elektronisk mobbning på fritiden är ett föräldraansvar så anser de ändå ha ett moraliskt ansvar. Barnard menar att det kan uppkomma en konflikt mellan en persons moraliska normer. Det kan alltså bli en krock mellan dessa normer och personen i fråga måste avgöra vilken norm som ska följas. Stina säger att det är en utbredd föreställning att det som händer på fritiden inte har med skolan att göra vilket ibland leder till att skolpersonalen frånsäger sig ansvaret och detta kan förstås genom det Barnard menar kan hända vid en konflikt med moraliska normer. Han menar att vid en sådan konflikt kan personen känna osäkerhet och därför välja att inte handla alls, vilket alltså Stina menar förekommer bland skolpersonalen.

7.4 Skolans ansvar att utreda elektronisk mobbning

7.4.1 Resurser och tidspress

Tre av informanterna Linda, Inger och Sofia menar att det största hindret i arbetet med elektronisk mobbning är tiden och resurserna. Linda och Inger anser också att detta har förändrats i och med den nya läroplanen, där lärarna nu endast ska fokusera på sina elevers lärande och kunskapskrav och inte på det sociala i klassen. Att lärarna skulle fokusera på att få ett bra klimat i klassen fanns som en tydlig punkt i läroplanen förut men har nu tagits bort. De menar att det inte är bra eftersom det också behövs. Inger uttalar sig på följande vis:

Så länge som jag har jobbat här så känns det som lärarna sätts mer och mer på de arbetsuppgifterna och den här nya läroplanen som har kommit har ju gjord mycket att lärarna koncentrerar sig mer på kunskapskraven och inte det här sociala som förut var det tydligt markerat, att /.../ inte bara kunskapsmålen var viktiga utan även det här sociala men nu är det bortplockat. (Inger)

Linda anser att det blir för mycket som ska göras på för lite tid för lärarna och den tiden som finns går till att följa läroplanen. Hon säger också att när hon jobbar direkt med ett fall så är det svårt att hinna med allt annat och hon måste prioritera det som är mest akut som samtalen med eleverna och föräldrarna. Inger anser precis som Linda att lärarnas tidsstress och pressade arbetssituation är ett hinder då de inte har möjlighet att arbeta mot elektronisk mobbning på det sätt de egentligen önskade att de kunde.

Johansson (1998) beskriver hur ansvar ofta uppfattas som något positivt, men detta gäller inte alla situationer. Ansvar kan också uppfattas som ett besvär eller en belastning för personen som tilldelas det. Hon beskriver att en sådan företeelse där ansvar uppfattas som något negativt kan vara till exempel när en person känner sig pressad eller stressad på arbetet. Linda, Inger och Sofia känner att de har så många arbetsuppgifter i arbetet att de inte hinner arbeta med elektronisk mobbning på ett sätt de skulle önska. Enligt Johansson (1998) kan det betyda att de uppfattar ansvaret som negativt eftersom de inte har möjlighet att hantera det på grund av pressen att genomföra andra arbetsuppgifter. Johansson anser också att ansvar hänger ihop med förmågan att se vad som behöver göras och vad som inte behöver göras, flexibilitet i arbetet helt enkelt. Det kan ibland behövas att en person inte handlar helt efter regelboken för att uppnå ett bra slutresultat.

7.4.2 Hinder och möjligheter i processen att hantera elektronisk mobbning

Flera av informanterna menar att det kan vara lättare att reda ut elektronisk mobbning än vanlig mobbning eftersom det där ofta finns svart på vitt vad som hänt i form av utdrag från mobiltelefoner eller konversationer på internetforum. Linda anser att det inte blir en diskussion om vem som gjort vad vilket vanligtvis uppstår vid en konflikt i skolan. Linda menar också att det blir lättare att samarbeta med föräldrarna eftersom de in i det längsta inte vill tro att deras barn utsätter någon annan för mobbning. Eftersom det ofta finns bevis på papper är det lättare för dem att förstå och inse vad deras barn har gjort. Mia tycker däremot att det kan vara svårare att utreda elektronisk mobbning eftersom ungdomarna är bra på att dölja sina identiteter. Vid ett tillfälle när det kom till hennes kännedom att en elev mobbat en annan elev via Facebook

försökte hon gå in på hennes sida för att se om det stämde, men då var sidan spärrad för andra.

Susanne har samma åsikt som Mia gällande att det är svårt att utreda vad som hänt vid elektronisk mobbning. Hon berättar om ett fall som inträffat där eleven skrivit ut ett utdrag ur en internetkonversation där det förekommit elektronisk mobbning.

Jag tyckte det ändå var ganska lurigt eftersom jag hade ett begränsat utdrag med en konversation på kanske tio frågor och svar eller vad man ska säga. Men jag hade ju egentligen ingen aning om vad som hade försiggått innan eller hur det här hade slutat. Jag hade liksom bara det här lilla utdraget och det blev på något vis sanningen och det tyckte jag var lite lurigt för jag visste ingenting annat, och ja då får man rota lite på annat sätt än om någonting händer öga mot öga. (Susanne)

Mia har provat alternativa vägar för att komma tillrätta med viss mobbningsproblematik som varit svår att lösa. Hon berättar om ett fall där några pojkar under en lång tid trakasserat andra elever på skolan och föräldrarna inte ville inse att det faktiskt skedde. Mia tog då upp sin jobbmobil när hon såg att pojkarna trakasserade en elev och filmade incidenten för att visa föräldrarna. Det visade sig sedan att det fick hon inte göra, med tanke på risken att hon skulle kunna skicka det vidare på nätet. Detta gjorde att Mia kände sig frustrerad för hur ska hon då göra för att få stopp på mobbningen.

Johansson (1998) menar att ansvar kan handla om att lita på sitt eget omdöme och handla därefter, men kräver också att gå efter överordnades principer. Därför behövs det en balansgång mellan önskemål eller order från högre upp och de egna idéerna. Att ta ansvar betyder att kunna stå för sina handlingar inför det egna samvetet, chefer och kollegor. Enligt författaren kan det krävas ett mod för att gå emot vad andra kan tänkas tycka och följa sina egna vägar mot en lösning. För att göra dessa olika övervägningar mellan olika åsikter krävs det en kreativitet från personens sida. Därför handlar ansvar om att hitta lösningar och nya möjligheter snarare än att bara följa regler och riktlinjer. Samtidigt behöver normer följas och detta leder till en paradox om att handla enligt normer eller inte. Vilket betyder att en person antingen kan följa normerna helt

eller istället hitta nya vägar som går i enlighet med dessa. Mia ansåg att hon tog ansvar för situationen. Hon ville få stopp på mobbningen och hon ville visa för föräldrarna som blundade inför vad som pågick, samtidigt följde hon inte skolans riktlinjer som sa att det var förbjudet.

7.5 Skolans sociala ansvar att förebygga elektronisk mobbning

De allra flesta av informanterna anser att skolorna inte har så mycket förebyggande arbete mot elektronisk mobbning eller rent av inget förebyggande arbete alls. Till exempel anser Sofia att den skolan hon arbetar på inte har det och menar att skolan bara tar tag i problemet när det behövs. ”Det man gör är brandkårsuttryckningar, man reagerar när någonting har hänt”. Det råder dock delade meningar huruvida skolorna ska göra mer för att förebygga elektronisk mobbning. Inger, Linda, Britt och Stina pekar alla fyra på hur viktigt det är med diskussion i klasserna om elektronisk mobbning. De anser inte att det räcker att bara gå ut och informera någon gång ibland utan att diskutera värdegrundsfrågor ska vara stående inslag i skolans vardag. Inger anser att det gör att klasserna får bättre sammanhållning och eleverna lär sig reflektera över sådana frågor.

Möjligheten till att lära sig att reflektera och resonera kring sådana här värdegrundsfrågor är helt enkelt som elev aldrig fel. (Inger)

Inger menar att det kan vara lättare att skriva något elakt till någon än att säga det öga mot öga. Hon tycker därför att det är viktigt att skolpersonalen tidigt börjar diskutera med barnen om hur det känns att bli mobbad. Genom en sådan reflektion börjar barnen reflektera hur de skulle känna om de blev mobbade.

Skolan som Britt är verksam vid arbetar mycket med värderingsövningar. Fritidsgården har hjälp till och det arbetet kommer att fortsätta då eleverna uppskattade det. Linda berättar också att de har ett nytt projekt på gång i skolan som handlar om just elektronisk mobbning. De har haft sex- och samlevnadsdagar förut där eleverna fått sitta i smågrupper och diskuterat och Linda har

funderat på om skolan skulle kunna göra så även med elektronisk mobbning. Hon betonar dock att det inte räcker med sådana dagar utan att det behövs vävas in skolarbetet dagligen så eleverna vet hur de tar hand om varandra. Hon tycker att det behövs göras mer på skolan än vad som sker idag. Linda menar på att det är mycket viktigt att lärarna tar tag i problemet och tar diskussionen med eleverna eftersom det är lärarna som har den dagliga kontakten med dem.

Stina tycker inte att elektronisk mobbning får det fokus det borde ha hos personalen på skolan. Hon menar att eleverna måste förstå hur det känns att få ett elakt meddelande, att någon kan bli lika sårad för det. Stina känner att det finns ett behov att prata med eleverna om detta. Hon tror inte att information är grundpelaren i det förebyggande arbetet mot elektronisk mobbning, hon tror också på diskussion. Hon menar också att det är viktigt att lärarna är med i diskussionen så att eleverna vet att de bryr sig och tar ansvar i ämnet.

Där menar jag också att skulle vara en trygghet för eleverna att verkligen märka att de här personerna intresserar sig för de frågorna. (Stina)

Eleverna ska veta att vid behov kan de vända sig till vem som helt. Hon tycker att det borde vara en bärande del eftersom det är så lite social träning som förmedlas på andra ställen för ungdomarna idag, då måste det ske i skolan.

Det mönstret som kan tydas genom informanternas utsagor är vikten av att föra en diskussion med eleverna. Follett (1970) för ett liknande resonemang där hon menar att ett bra sätt för läraren att samspela med sina elever är genom diskussion. Hon syftar inte bara på för lärandets skull utan också om viktiga element i livet. Diskussioner i klassrummet hjälper eleverna med detta och samtidigt lär eleverna sig att samspela med varandra (Follett 1970).

I am speaking of using classroom activities as for, instance discussion, as a method of teaching. I do not think we use the classroom enough for the teaching of many of the most common activities of our lives (Follett 1970 s, 144).

Follett (1970) anser därmed att läraren har ett socialt ansvar över eleverna. Detta synsätt är något som hon delar med flera av informanterna som menar att det är viktigt att hjälpa eleverna att bygga upp en värdegrund. Detta resonemang kan bli problematiskt vid en jämförelse med tidigare avsnitt i denna uppsats. Där uttryckte informanterna att det skett en förändring i skolan där lärarna måste fokusera på läroämnena och betyg mer än det sociala samspelet. Trots detta kan det informanterna berättar i detta avsnitt visa på att de ändå tänker sig att skolpersonal har ett socialt ansvar över eleverna liknande det Follett beskriver.

7.6 Ansvar och Integritet

7.6.1 Att scanna av internet

En diskussion fördes med informanterna huruvida de ansåg att metoden att scanna av elevernas internetanvändande i skolan är en god idé eller inte. Diskussionen härstammade från en intervjufråga som beskrev en fritidsgård där scanning användes på datorer för att upptäcka elektronisk mobbning (se bilaga 1). Mia var den av informanterna som var mest positiv till idén med scanning. Hon skulle gärna se att hennes skola arbetade på det sättet, men menar att det handlar om resurser. Hon tänker att det då borde riktas mer till utsatta grupper och förövare eftersom hon menar att om en elev har gjort något dumt får denne räkna med att bli granskad, dock beroende på hur gammal eleven är. Britt tror att det kanske skulle vara en bra strategi om de som utför scanningen är öppna med sina intuitioner. Susanne ser det som positivt därför att det skulle visa på att personalen är engagerad och gör något åt problemet. Hon tänker sig att det de tittar på är offentligt och därför inget integritetsbrott. Däremot tycker hon det skulle vara skillnad om de skulle scanna sådant som inte från början var öppet för andra.

Men då skulle vi kanske ha mikrofoner i alla utrymmena här för att höra att de inte säger något till varandra alltså, någonstans där går nog gränsen tycker jag. (Susanne)

Hon nämner även begreppet ”curlinglärare” och menar att det är väldigt svårt att veta var gränsen går. Även Sofia menar att det kan ge en signal till eleverna om delaktighet. Sker det helt öppet så är det ju inte integritetskränkande för då är det ju ett val som eleverna eller ungdomarna gör att faktiskt vara aktiva på nätet. Dock säger hon också att scanning bygger på kontroll och hon anser inte att det är ett bra verktyg för att det får eleverna att smyga och hitta andra vägar. Varken Inger, Linda eller Stina anser att scanning skulle vara någon bra metod för att förhindra elektronisk mobbning. Linda menar att det inte är något skolan borde lägga tid på medan Inger använder begreppet ”öststat” för att beskriva känslan hon förknippar med scanning. Angående om hur eleverna skulle reagera menar hon

Alltså de skulle bli fly förbannade tror jag och inte komma och berätta någonting för oss, jag tror vi skulle sabba förtroendet totalt om vi började övervaka dem och spionera, nej jag tror inte det är rätt väg... (Inger)

Stina säger att hon ”... tycker det är polisstat i den sämsta bemärkelsen”. Även om scanningen skulle vara öppen påpekar hon att det är en uppgift tillhörande SÄPO. Hade det inträffat på hennes skola hade hon inte velat delta.

Informanternas åsikter om var gränsen går för elevernas rätt till integritet varierar mycket från person till person. Det är tydligt att de sistnämnda informanterna har starka värderingar som inte skulle tillåta dem att använda sig av en metod som går emot deras eget samvete. Samtidigt är scanning något som är mer eller mindre positivt för Mia, Britt, Sofia och Susanne eftersom det betyder att de gör något aktivt i arbetet mot elektronisk mobbning. Hur informanterna resonerar kan därför grunda sig i vilket sätt de följer sitt eget samvete, antingen handlar det om att respektera elevernas privatliv eller vara aktiv i arbetet mot elektronisk mobbning. Detta resultat kan förstås utifrån Johanssons (1998) tankar om hur viktigt det är att följa sitt eget samvete när det kommer till ansvarstagande.

Att ha ansvar innebär att man ska svara såväl visavi de professionella normerna som det egna samvetet. En ansvarsfull person bör inte gå emot det som det egna samvetet påbjuder, att kunna svara inför sig själv varför man gjort som man gjort verkar vara en förutsättning för att man ska uppleva sig som ansvarsfull och känna den frihetskänsla som kopplas samman med ansvar (Johansson 1998 s, 221).

Åsikterna om vad som var rätt väg att gå i dessa frågor varierade i vissa fall även mellan personal på samma skola, vilket återigen visar på hur personalen ofta får handla utefter eget huvud istället för att få direktiv från rektorer. Hur personalen agerar kan relateras till Barnards (2009) tankar om att varje person inom en organisation upplever sig ansvarsfull när denne följer sina egna normer och inte bara anpassar sig utefter vad andra anser. I dessa fall betyder det alltså att personalen ibland följer sina egna normer och inte har samma åsikter som resten av personalen.

7.6.2 Gränsen för elevernas privatliv

De flesta av informanterna berättar att de har gått in på elevers Facebook för att på så sätt skapa sig en bild av vad som sker vid fall av elektronisk mobbning, men några av dem anser också att det är ett känsligt ämne. Mia är den av informanterna som inte ser ett problem med det hela utan tycker att om eleverna har en öppen Facebook finns det inget hinder för henne att gå in och se vad som skrivs. Hon menar att eleverna kan spärra sina konton om de inte vill att någon annan ska läsa. Hon berättar också att en fritidspedagog på skolan har ett Facebook-konto där hon kan se vad eleverna skriver och hon har ibland rapporterat tillbaka till övrig personal när hon funnit något oroande. Stina berättar att hon inte har sett det som ett problem när hon gått in och tittat på elevernas Facebook, men säger också att det är en svår fråga eftersom privatlivet är så viktigt för många. Hon betonar att det är viktigt att inte gå in och läsa av nyfikenhet.

Linda berättar att hon har gått in på elevers Facebook i en del ärenden hon haft gällande elektronisk mobbning för att följa upp så att det inte fortsätter. Dock menar hon att ”Det är ju inget /.../ vi sätter i system att vi ska gå in och läsa vad de skriver /.../ utan det är mer när man går över gränsen...” Hon berättar att hon inte känner sig bekväm med att gå in och läsa på elevernas Facebook och att hon känner sig dum när hon har berättat för en elev att hon har varit inne och tittat.

Sofia berättar att hon tycker det känns väldigt obehagligt att gå in och se på en elevs Facebook och säger att hon har svårt att förhålla sig till detta. Hon menar att det är skillnad om hon gör det tillsammans med eleven, då känns det mer rätt. Hon skulle aldrig göra en bakgrundcheck på Facebook på en elev som kommer med något bekymmer till henne. Sofia berättar att hon tycker skolpersonal kan vara vän med sina elever på Facebook, men om hon var rektor ”... så skulle jag vara noga att det är lärarna som lärarna och inte lärarna som privatpersoner utan då har man en lärarsida helt enkel” Hon menar också att det då ska vara till för kommunikation och inte för att kontrollera eleverna.

Inger menar att hon aldrig skulle vilja gå in som privatperson och titta på elevernas Facebook, hon känner då att hon kränker elevernas integritet genom att hon går in. Hon skulle vara rädd att då få ett rykte om sig att göra detta. Visar däremot en elev dennes Facebook och vad som har skrivits så känns det bättre. Susanne berättar att hon har elever som vän på Facebook eftersom hon har börjat inse den pedagogiska möjligheten med det. Det är alltid eleverna som får komma till henne och hon säger det är premisserna för att hon ska göra detta. Hon kan genom detta se vad de skriver och hon kan känna att det är på gränsen ibland hur de tilltalar varandra, men hon går inte in och tittar på deras sidor. Hon har aldrig pratat med någon elev om vad hon har sett på Facebook för hon menar att det där är en balansgång. Det hon ser tillhör deras privatliv som hon inte är en del av utan något som hon vill hålla sig utanför. Däremot om hon såg något riktigt grovt menar hon att hon skulle kunna ta diskussionen.

De flesta informanterna berättar alltså att de går in på sina elevers Facebook även om några av dem beskriver det som en svår fråga eller något som är obehagligt. Ett mönster som kan tydas i resultatet är att informanterna upplever att det är upp till varje situation hur de ställer

sig till att gå in på Facebook eller inte. Till exempel menar Linda och Stina att de inte går in på elevernas Facebook omotiverat utan att det krävs en konflikt först. De säger också att de anser att personalen inte bör gå in av nyfikenhet. Sofia anser att det är skillnad om hon går in och tittat på en elevs Facebook tillsammans med en elev. Detta kan jämföras med det Follett (1941) menar, att varje beslut i en organisation kan anpassas till situationen eller det Johansson (1998) benämner som "det situationsbundna och kreativa ansvarstagandet". Informanterna hanterar alltså detta dilemma med integritet genom att skapa sina egna regler och se till varje situation. Under vissa förutsättningar, till exempel vid allvarliga fall av mobbning, anser de att gränsen för elevernas privatliv flyttas. Då måste de som skolpersonal agera för att på bästa sätt kunna utreda den elektroniska mobbningen.

8 Avslutande diskussion

Vårt syfte med denna studie var att undersöka vilket ansvar skolpersonal ansåg sig ha i arbetet mot elektronisk mobbning. Frågeställningarna handlade om hur skolpersonal upplevde sitt ansvar under skoltid och efter skoldagens slut, hur de arbetade förebyggande samt hur de ställde sig till elevernas rätt till integritet i förhållande till att kartlägga nätaktiviteter.

Resultatet av denna studie visade att det först och främst råder delade meningar vems ansvar det är att hantera elektronisk mobbning på skoltid men framförallt på fritid. Alla informanter var dock överens om att de har ett ansvar att agera om de får reda på att en elev farit illa på grund av mobbning, var den än har skett. Skolpersonalen delgav också att de inte arbetade så mycket förebyggande mot elektronisk mobbning, och vissa menade att det inte heller behövs. Vad gränsen går gällande elevernas integritet och skolornas arbete mot den elektroniskamobbningen var det delade meningar om. Några av informanterna tyckte rent av att det var obehagligt att gå in på elevernas Facebook, medan andra menade att det är en bra strategi att både gå och titta vad eleverna skriver samt scanna av internet. Innan vi genomförde undersökningen kände vi en osäkerhet inför hur informanterna skulle respondera. Vi blev positivt överraskade av att alla våra informanter menade att de skulle agera även när mobbningen skett på fritiden, något som vi inte förväntade oss. Vi räknade inte med detta resultat eftersom vi trodde att skolpersonalen skulle trycka mer på föräldraansvaret. Vi förvånades också av våra informanters ärlighet. Mobbning är

ett känsligt ämne och vi misstänkte att det fanns en risk att skolorna skulle gå i försvarsställning och inte vilja erkänna att mobbning fanns på deras skola. Skolorna ansåg sig ha olika mycket problem med elektronisk mobbning. Personalen vid en skola menade att mobbning var ovanligt på deras skola och det var länge sedan de hade ett fall med elektronisk mobbning. En sak som är värd att poängtera är att den skola ändå menade att det var fullt troligt att den existerade, men bara utan deras vetskap.

Det var intressant att många av våra intervjupersoner i början var osäkra på hur mycket de kunde bidra till vår uppsats med argumentet att de inte hade så mycket erfarenhet i ämnet. Det visade sig dock att samtliga informanter hade flera ärenden av elektronisk mobbning, men de kände sig ändå nya på arenan. En annan intressant iakttagelse vi gjorde var att den skolan som verkade ha mest utarbetade metoder för att förebygga mobbning även var den skolan som hade haft flest ärenden gällande just elektronisk mobbning. Vi frågade oss själva om det berodde på att de faktiskt var vanligare bland deras elever eller om de tack vare sitt antimobbningsarbete upptäckte och fick reda på mer.

Vi är nöjda med vårt val av metod men inser att det vi kunde ha gjort bättre och mer effektivt under processens gång var urvalet. Detta eftersom urvalet inte blev tidseffektivt då vi valde att endast kontakta kuratorerna på skolorna till en början för att denne sedan skulle kontakta övrig personal. Vi borde kontaktat varje person en och en, vilket vi gjorde med sista skolan. Vi borde också valt att kontakta minst två personer från samma profession, vilket hade medfört att vi kunde skrivit ut vilka professioner informanterna hade i analysen.

Det hade varit önskvärt för oss att få en större förståelse hur skollagen är menad att användas när mobbning sker mellan elever efter skoldagens slut. Skollagen säger att skolpersonal är skyldiga att utreda om en elev upplevt sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten. Ingen av informanterna hänvisade till lagen när de argumenterade för sina åsikter. Detta kan visa på att de inte heller var fullt medvetna om hur de lagbestämmelser som finns ska användas och tolkas i praktiken. Det blev tydligt under intervjuerna att skolpersonalen fått stort utrymme att hitta egna vägar att arbeta mot elektronisk mobbning. Det fanns inga fasta direktiv om hur de skulle hantera problemen när de skett på fritiden eller hur de skulle förhålla sig till

elevernas rätt till integritet. Vi anser att personalen hade gynnats av att få fler riktlinjer från rektorer samt att dessa frågor diskuterades mer bland dem. Informanterna visade upp en osäkerhet hur utbred problematiken är och kände ofta att de ville göra mer. De flesta delgav att de både ville och behövde mer kunskap i ämnet.

Vi anser också att elektronisk mobbning borde ta större plats i skolornas antimobbningsarbete. De kan till exempel låta alla elever fylla i anonyma enkäter om elektronisk mobbning för att se hur vanligt det är. Därefter kan de arbeta utefter det resultatet om det visar sig att det är förekommande. Vi har generellt hittat ganska lite svensk forskning om ämnet elektronisk mobbning, och den forskning vi funnit visar på olika resultat. Eftersom resultaten angående förekomsten kan skilja sig åt gällande olika länder och studier menar vi att skolorna hade gynnats av att genomföra egna undersökningar om förekomsten. Det hade gjort att skolorna hade fått en tydligare bild och hade kunnat arbeta förebyggande därefter. Efter att vi genomfört våra intervjuer berättade flera av informanterna att vårt samtal hade väckt många nya tankar hos dem och även inspiration att göra mer i arbetet mot elektronisk mobbning. Våra förhoppningar är att de tar med sig detta till övrig personal och tar upp det till diskussion. Detta kan dels leda till att elektronisk mobbning som fenomen tilldelas mer uppmärksamhet och dels att personalgruppen får en mer homogen uppfattning över vad de anser att gränserna går i deras arbete.

Litteraturförteckning

Ahrne, G. & Svensson, P. (2011) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Barnard, C. (2009) *The functions of the executive: i svensk översättning*. Malmö: Liber.

Beale, A.V. & Hall, K.R. (2007) "Cyberbullying: What School Administrators (And Parents) Can Do" *Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 8, 1, 8-12.

Beran, T. & Li, Q. (2005) "Cyber-Harassment: A Study of a New Method for an Old Behavior". *Journal of Educational Computing Research*, 32, 3, 265-277.

Bhat, C. S. (2008) "Cyber Bullying: Overview and Strategies for School Counsellors, Guidance Officers, and All School Personnel" *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 18, 1, 53-66.

Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Engström, C. (2008) *Schysst på nätet – en pedagogisk handbok om e-mobbning*. Stockholm: Friends, Telia, cop.

Enochsson, A. & Olin, F. (2007) "Trakasserier och mobbning på den virtuella arenan". I Christina Thors (red): *Utstött - en bok om mobbning*. Stockholm: Lärarförbundets förlag.

Eriksson, B. & Lindberg, O. & Flygare, E. & Daneback, K. (2002) *Skolan- en arena för mobbning- en forskningsöversikt och diskussion kring mobbning i skola*. Stockholm: Skolverket: Liber distribution.

Follett, P. M. (1941) *Dynamic administration : the collected papers of Mary Parker Follett*. New York : Harper & Brothers publication.

Follett, P. M. (1970) "The teacher- student relation". *Administrative Science Quarterly*. 15, 2, 137-149.

Fors, Z. (1995) *Makt maktlöshet mobbning*. Stockholm: Liber utbildning.

Fors, Z. (2007) "Destruktiva maktrelationer". Christina Thors (red): *Utstött - en bok om mobbning*. Stockholm: Lärarförbundets förlag.

Gill, P. & Lindström, A. (2007) "Mönster i 99 mobbningsoffers berättelser". Christina Thors (red): *Utstött - en bok om mobbning*. Stockholm: Lärarförbundets förlag.

Gunnarsson, M. och Linde, J. (2006) "Digital mobbning. Hur möts vi i våra nya rum och lokaler? Platser som finns i luften mellan oss". (elektronisk)
<http://solita.web.officelive.com/Documents/digital_mobbning.pdf> (2012-04-17)

Johansson, U. (1998) *Om ansvar : ansvarsföreställningar och deras betydelse för den organisatoriska verkligheten*. Lund: Lund Univ. Press.

Jönson, H. (2010) *Sociala problem som perspektiv*. Malmö: Liber.

Kowalski, R. M. & Limber S. P. (2007) "Electronic Bullying Among Middle School Students" *Journal of Adolescent Health*, 4, 22-30.

Kowalski, R. M. & Limber, S. P. & Agatston, P. W. (2008) *Cyber bullying : bullying in the digital age*. Malden, Mass. ; Oxford : Blackwell.

Li, Q. (2007) "New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools". *Computers in Human Behavior*, 23, 4, 1777-1791.

Lindberg, O. (2007) "Skammen är det värsta". Christina Thors (red): *Utstött - en bok om*

mobbing. Stockholm: Lärarförbundets förlag.

May, T. (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Mishna, F. & Saini, M. & Solomon, S. (2009) "Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying". *Children and Youth Services Review*, 31, 1222-1228

Olweus, D. (1973) *Hackkycklingar och översittare : forskning om skolmobbing*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Olweus, D. (2007) "Mobbing i skolan - fakta och åtgärder". I Christina Thors (red): *Utstött - en bok om mobbing*. Stockholm: Lärarförbundets förlag.

Shariff, S. (2008) *Cyber-bullying : issues and solutions for the school, the classroom and the home*. London: New York : Routledge.

Skolverket (2011a) "Läroplaner". (elektronisk)

< <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/laroplaner-1.147973>> (2012-04-04)

Skolverket (2011b) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm.

Skolverket (2011c) *Utvärdering av metoder mot mobbing*. Stockholm.

Slonje, R. & Smith P. (2008) "Cyberbullying: Another main type of bullying." *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154

Smith, P. K & Brain, P. (2000) "Bullying in schools: Lessons from two decades of research". *Aggressive Behavior, Special Issue: Bullying in the Schools*, 26, 1, 1-9.

Smith, P. K. & Mahdavi, J. & Carvalho, M. & Fisher, S. & Russell, S. & Tippett, N. (2008)
“Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils”. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 4, 376-385.

Svenska dagbladet (2010) ”Bjästaskolans avslutningar granskas”. (elektronisk)
<http://www.svd.se/nyheter/inrikes/bjastaskolans-avslutningar-granskas_4500127.svd> (2012-04-10)

Sveriges riksdag (2010) ”Svenska författningssamlingar 2010:800, skollag (2010:800)”.
(elektronisk) <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K6>
(2012-05-15)

Vetenskapsrådet (1990) ”Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning” (elektronisk) <<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>> (2012-03-19)

Bilaga 1

Intervjumall

Bakgrund

- Vad arbetar du med på skolan?
- Hur länge har du arbetat?
- Vad är din roll i antimobbningsarbete?
- Vad anser du är elektronisk mobbning?

Elektronisk mobbning

- Har ni använt er av något antimobbningsprogram på er skola, tex friends?
- Vilken målgruppen tror du är utsatt för elektronisk mobbning?
- Hur arbetar skolan förebyggande mot elektronisk mobbning?
- Har ni några regler angående mobiltelefoner och datorer på skoltid, vilken tillgång har eleverna till detta?
- Om elektronisk mobbning skulle förekomma på er skola hur ser processen ut när ni hanterar det?
- Finns det en skillnad på tillvägagångssättet om det skulle ske på skoltid eller under elevernas fritid?
- Skulle du vilja göra mer med, mindre i arbetet mot elektronisk mobbning?
- Vilka möjligheter och hinder finns i arbetet mot elektronisk mobbning?
- Anser du att nuvarande lagstiftning inom området på tillräcklig, eller vad bör förbättras?
- Hur tar ni hänsyn till elektronisk mobbning i era likabehandlingsplaner ?
- Talas det om elektronisk mobbning på skolan bland personalen?
- Tror du att eleverna vågar berätta för personal om de blir e-mobbade?
- Vad har ni för strategier för att upptäcka det, informerar ni till exempel om att de ska berätta för er?

Skolans ansvar

- Hur ser du på elektronisk mobbning mellan elever på skoltid gällande ansvaret?

- Hur ser du på elektronisk mobbning mellan elever på deras fritid?
- Vem bär huvudansvaret när elektronisk mobbning sker efter skoltid enligt dig?
- Vem bär huvudansvaret när traditionell mobbning sker efter skoltid enligt dig?
- Vad anser du är föräldrarnas ansvar, finns det ett samarbete med föräldrarna och skolan?
- Hur ser de olika professionerna ansvar ut? vilka olika uppgifter finns det?
- Hur ser samarbetet ut mellan dessa personer?
- Hur förberedes personalen att hantera och förebygga elektronisk mobbning?

Ungdomar rätt till integritet

- I en artikel i GP stod det om fritidsgården Kulan på Lidingö där fritidsledarna scannar av nätet en timme varje dag för att se upp om de egna eleverna utsätts för nätkränkningar. Vad anser du om det?
- Finns det någon på eran skola som arbetar med det, om inte tycker du det är en bra ide för att förebygga och upptäcka elektronisk mobbning?
- Hur ser du på att gå in och kartlägga vad eleverna gör på internet?
- Hur tror du att eleverna skulle känna om deras nätvanor blev granskade?
- Tror du att eleverna är nöjda med det arbete mot mobbning ni utför just nu?

Två fiktionära fall att diskutera

Det första är ett fall om en elev som först blev mobbad under skoltid. Skolan ingrep och mobbningen upphörde. Inte så långt efter berättar eleven för en lärare att samma elever istället har börjat kränka honom via facebook och sms efter skoldagens slut. Vad gör skolan?

Det andra handlar om två före detta tjejkompisar som har blivit ovänner. Under en helg skickar den ena tjejen en bild på den andra tjejen där hon är berusad till ett gäng killar i deras klass via mobilen. Tjejen på bilden blir mycket upprörd över detta och berättar för skolans kurator vad som hänt. Vad gör skolan?

Bilaga 2

Hej!

Vi heter Cecilia Boweden och Louise Jansson och är två stycken socionomstudenter som går sjätte terminen på socialhögskolan i Lund.

Vi är båda intresserade av socialt arbete i skolan och skriver en kandidatuppsats där syftet är att undersöka vilka möjligheter och hinder skolpersonal upplever att det finns i deras arbete med elektronisk mobbning. Våra frågeställningar handlar om hur långt skolpersonal upplever att deras ansvar sträcker sig när det kommer till elektronisk mobbning och hur de ställer sig till att kartlägga elevernas aktivitet på nätet.

Vi är väldigt tacksamma för er medverkan. Samarbetet är helt frivilligt och ni kan avsluta det när ni önskar. Alla uppgifter som era namn, namnet på skola och kommunen kommer vara helt anonyma i uppsatsen. Har du några mer frågor kring intervjuerna eller vår uppsats är det bara att höra av sig.

Våra kontaktuppgifter är:

Cecilia Boweden: tlf xxxx xxxxxx, mail@gmail.com

Louise Jansson: tlf xxxx xxxxxx, mail@hotmail.com

Stort tack!

Med vänliga hälsningar

Cecilia Boweden och Louise Jansson